

UDC 001.814

CERTIFICATE OF THE AWARD OF THE IMPERIAL ORDER OF THE DOUBLE DRAGON: AN UNKNOWN SOURCE FROM THE INSTITUTE OF MANUSCRIPT OF THE VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

V. Kiktenko

DSc (Philosophy), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

kiktenko@gmail.com

The article examines certificate that has not been previously documented and was found in the funds of the Institute of Manuscript of the Vernadsky National Library of Ukraine – Certificate of the award of the Imperial Order of the Double Dragon. In the process of research, it was possible to establish that the Imperial Order of the Double Dragon of the Third Grade of the Second Class (ordinal number 970) was awarded on April 13, 1898, and on June 14, 1898, was granted to the captain of the second rank of the Dobrovolny Flot V. L. Gromashevskiy (格羅瑪捨費斯齊, Géluómǎshěfěisīqí). Additionally, in the document it is indicated that the petition to the emperor for the award was presented by the Prince Gong, the head of the Board of Ministers of Foreign Affairs of the Qing Empire. It is noted that the officer V. L. Gromashevskiy is awarded for the assistance or charity. Most likely, V. L. Gromashevskiy was one of the first partial of the Russian Empire, awarded the Order of the Double Dragon. Vasily Lvovich Gromashevskiy (1856–?) is a representative of the old Ukrainian Cossacks family, a naval officer and a prominent participant in the Ukrainian national-cultural movement in Odessa in the early 20th century.

Keywords: China, Russia, Ukraine, certificate, order, officer, Dobrovolny Flot

B. O. Kiktenko

СВІДОЦТВО ПРО НАГОРОДЖЕННЯ ІМПЕРАТОРСЬКИМ ОРДЕНОМ ПОДВІЙНОГО ДРАКОНА: НЕВІДОМЕ ДЖЕРЕЛО З ФОНДУ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського є понад 560 000 одиниць зберігання, до яких, окрім бібліотечно-рукописних колекцій, включено документи окремих осіб та архівні матеріали особистих архівів. Серед цих матеріалів є й китайські джерела, які на сьогодні найменш опрацьовані. Під час опису цієї частини колекції був виявлений цікавий, не описаний раніше документ¹ – свідоцтво про нагородження імператорським орденом Подвійного дракона [Імператорський “Орден Подвійного дракона”... 1898]. Цей орден є своєрідним символом епохи, коли Китай почав відкриватися світові і поступово запозичувати досвід Заходу, що, зокрема, торкнулося і системи нагород. До останньої чверті ХІХ століття за воєнні подвиги та за інші заслуги офіцерів або цивільних сановників зазвичай нагороджували пір’їнами павича на шапку, які відрізнялися “за ступенем”, і нефритовим держаклом для них, сріблом, тканинами, шкурками соболя,

© 2018 V. Kiktenko; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

гаманцями, ножами та іншим. Вищою винагородою було дарування імператором жовтих предметів начиння і одягу, наприклад жовтої куртки для верхової їзди (黃馬褂, *huáng mǎguà*), бо жовтий колір вважався імператорським і речі чистого, насиченого жовтого кольору не можна було використовувати під страхом смертної кари без дозволу імператора в кожному конкретному випадку.

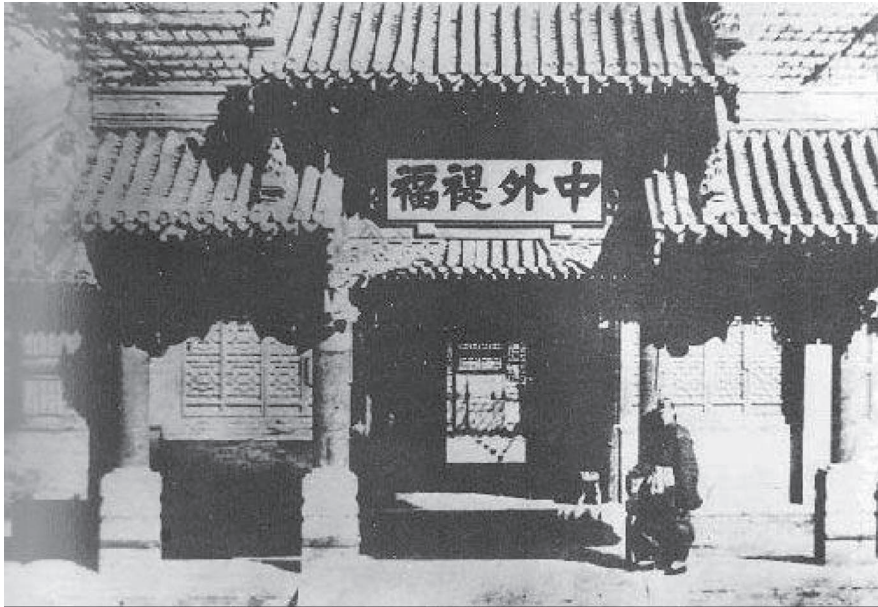

Рис. 1. Ямень з управління справами країн

Після Другої опіумної війни (1856–1860) почався процес посилення зв'язків Дайцінської імперії (大清國)² з країнами Заходу, що, зокрема, проявилось в запровадженні дипломатичної практики західного зразка – створенні міністерства закордонних справ (Ямень з управління справами країн, 總理各國事務衙門, *Zǒnglǐ gèguó shìwù yámén*)³ (рис. 1), а також у залученні на службу значної кількості іноземців. 7 лютого 1882 року указом імператора Гуансюя (光緒) (рис. 2) було засновано вищу урядову нагороду європейського типу – імператорський орден Подвійного дракона (雙龍寶星, *Shuānglóng Bǎoxīng*), або буквально “Дорогоцінна зірка Подвійного дракона”, яким нагороджувалися за видатні заслуги перед престолом та цінською державою. Спочатку планувалося нагороджувати цим орденом лише іноземних підданих, проте указом 1908 року ним почали нагороджувати і підданих Цінської імперії. Також із часом були засновані три ступені, з яких найвищий, перший ступінь мав три класи і призначався для вручення переважно першим особам іноземних держав і представникам маньчжурського правлячого дому. Другий ступінь також мав три класи, а найнижчий – третій – п'ять. Нагородні документи друкували на жовтому папері китайською та французькою мовами, з додаванням червоної імператорської печатки в центрі аркуша. На зворотному боці були розташовані зображення двох драконів та ієрогліфічний напис. Саме з таким документом ми маємо справу (рис. 3)⁴, проте він втратив свій первісний вигляд, і тому для кращого уявлення поруч наводимо аналогічний у гарному стані (рис. 4).

Рис. 2. Імператор Гуансюй

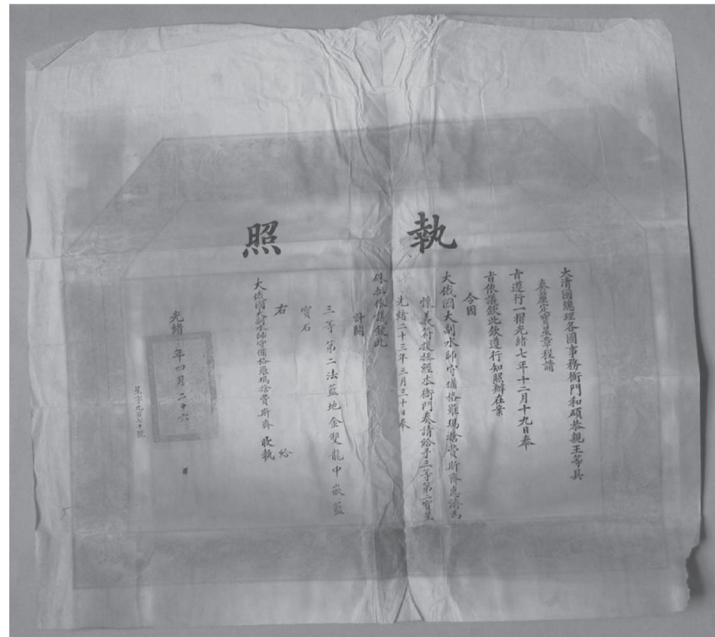

Рис. 3. Свідоцтво про нагородження імператорським орденом Подвійного дракона (1898 рік)

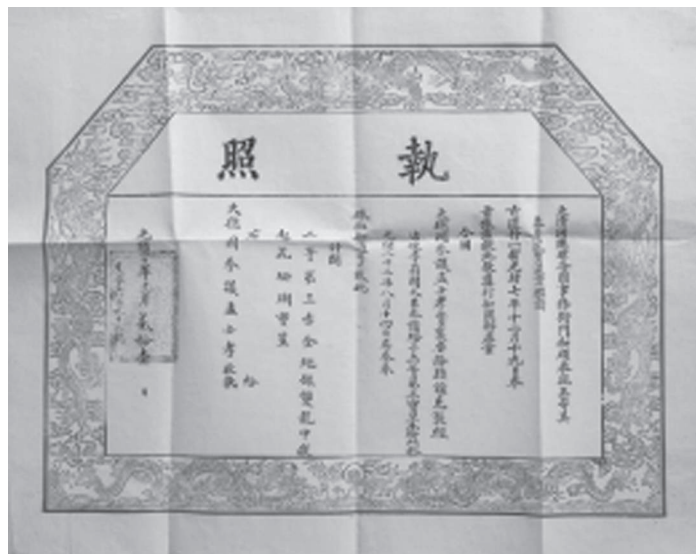

Рис. 4. Свідоцтво про нагородження імператорським орденом Подвійного дракона (1896 рік)
[Krupp Director Carl Menshausen...]

執照	Свідоцтво
大清國總理各國事務衙門和碩恭親王等具	Великий князь Гун ⁵ , Ямень з управління справами країн Дайцінської імперії
奏釐定寶星章程請	Доповідь про нагородження орденом Подвійного дракона
旨遵行一摺光緒七年十二月十九日奉	[Орден] вручається, починаючи з сьомого року девізу правління Гуансюю, 12 місяця, 19 дня (7 лютого 1882 року)
旨依議欽遵行知照辦在案	Схвалений імператором і відповідно до указу доводиться письмово
今因	Підстава

大俄國大副水師守備格羅瑪捨費斯齊惠濟 為懷義符援拯	Офіцер [капітан другого рангу] Російського добровільного флоту Громашевський [нагороджується] за надану допомогу / благодійність
經本衙門奏請給予三等第二寶星	Ямень з управління справами країн направив на затвердження орден Подвійного дракона третього ступеня другого класу
光緒二十三年三月三十日奏	23 рік девізу правління Гуансюй, 3 місяць, 23 день (13 квітня 1898 року)
硃批依議欽此	Бути тому імператорською милістю
計開	Пояснення
三等第二	Третій ступінь другого класу
法藍地金雙龍中嵌藍寶石	На блакитному фоні два золотих дракони та інкрустований сапфіром
右給	Вищевикладене дається
大俄國大副水師守備格羅瑪捨費斯齊 收執	Офіцер Російського добровільного флоту Громашевський отримав у руки
光緒二十三年四月二十六日	23 рік девізу правління Гуансюй, 4 місяць, 26 день (14 червня 1898 року)
星字九百七十號	970 зірка [порядковий номер виданого ордена]

Рис. 5. Великий князь Гун Айсіньгьоро Ісін

У результаті проведеного аналізу⁶ вдалося встановити, що імператорський орден Подвійного дракона третього ступеня другого класу⁷ (порядковий номер 970) було присвоєно 13 квітня 1898 року, а 14 червня 1898 року вручено капітану другого рангу Російського добровільного флоту В. Л. Громашевському (格羅瑪捨費斯齊, *Géluómǎshěfèisīqí*). Також у документі зазначено, що прохання до імператора про нагородження було подане великим князем Гуном, главою Яменя з управління справами країн Дайцінської імперії (рис. 5). Зазначено, що офіцер В. Л. Громашевський нагороджується за надану допомогу або благодійність, проте, на жаль, більш докладної інформації немає.

Скоріш за все, В. Л. Громашевський був одним із перших підданих Російської імперії, нагороджених орденом Подвійного дракона, більшість із яких здобули цю нагороду 1902 року за внесок у відновлення спокою в Маньчжурії після розгрому Боксерського повстання 1898–1901 років. Місце зберігання самої нагороди на сьогодні встановити не вдалося, але який вона має вигляд, відомо. Орден Подвійного дракона є химерним симбіозом двох культур: поверх восьмикінецьної зірки європейського типу розміщений диск із двома драконами, які борються за палаючу перлину, а в центрі – коштовний камінь і полум'я, що символізують імператорську владу в Китаї. Орден третього класу другого

Рис. 6. Орден Подвійного дракона третього ступеня другого класу

Рис. 6. Орден Подвійного дракона третього ступеня другого класу

рангу зразка 1896–1911 років був шириною 80 мм і вагою 131 г, виготовлений у сріблястому кольорі зі сріблясто-позолоченим центром, срібними драконами, інкрустований двома каменями – у центрі синій кабошон (сапфір) і вище корал (рис. 6).

Збереглося небагато відомостей про Василя Львовича Громашевського, який належить до українського козацького роду. Найдавнішим представником Громашевських є козак Клим, який пішов на службу в Переяславський полк 1729 року і дослужився до сотенного отамана (1759 рік). Його син Григорій також був козаком, але на службі не перебував. Син Григорія Іван розпочав службу 1764 року, дослужився до сотенного отамана і в 1784 році за допомогою друзів став російським дворянином, а 1787 року за клопотанням графа П. О. Румянцева Іван Громашевський дістав чин корнета. Брат Івана, Максим, у 1787 році також був зарахований до дворянства Київського намісництва. Син Івана Громашевського, Василь, 1793 року народження, за протекцією віце-адмірала М. Л. Язикова 1810 року вступив на службу до миколаївської поліції писарем, а в 1811 році перейшов на військову службу, на якій досяг великих успіхів, отримавши в 1836 році звання підполковника і кавалера. Син Василя Громашевського, Лев, служив на Чорноморському флоті і займав важливу посаду (точніших відомостей немає) (рис. 7). І ось уже в родині Льва Васильовича та Надії Іванівни Громашевських (рис. 8) 7* липня 1856 року⁸ народився герой нашої розповіді – Василь Львович Громашевський, який так само, як його батько, обрав службу на флоті [Родословная книга дворян...; Слабченко 1916, 232–234].

Рис. 7. Лев Васильович Громашевський
[Громашевские...]

Рис. 8. Надія Іванівна Громашевська
[Громашевские...]

10* вересня 1877 він розпочав службу на флоті гардемариним, взявши участь у російсько-турецькій війні 1877–1878 рр. 30* липня 1878 року став мічманом, 1* січня 1883 року – лейтенантом, 27* березня 1895 року – капітаном другого рангу. 1889 року лейтенант В. Л. Громашевський перейшов на службу до Добровільного флоту і спочатку “ходив” на пароплаві “Петербург” (рис. 9, 10), вахтовий журнал якого за жовтень – грудень 1890 року зберігається в Російському державному історичному архіві в Санкт-Петербурзі. Цей документ є важливим джерелом для біографів А. П. Чехова, який на цьому судні повернувся до Одеси зі своєї знаменитої поїздки на Сахалін і провів 52 дні в захопливій подорожі навколо Азії. На борту

пароплава А. П. Чехов познайомився з командним складом екіпажу, серед якого був і лейтенант Громашевський [Капустин 2010]. Саме на рейсах Добровільного флоту В. Л. Громашевський відвідував і Китай – це, наприклад, рейс Одеса – Ханькоу. Під час російсько-японської війни В. Л. Громашевський служив на кораблі “Володимир”, який входив до складу 2-ї Тихоокеанської ескадри. 1906 року після двадцяти років служби на Добровільному флоті В. Л. Громашевський вийшов у відставку.

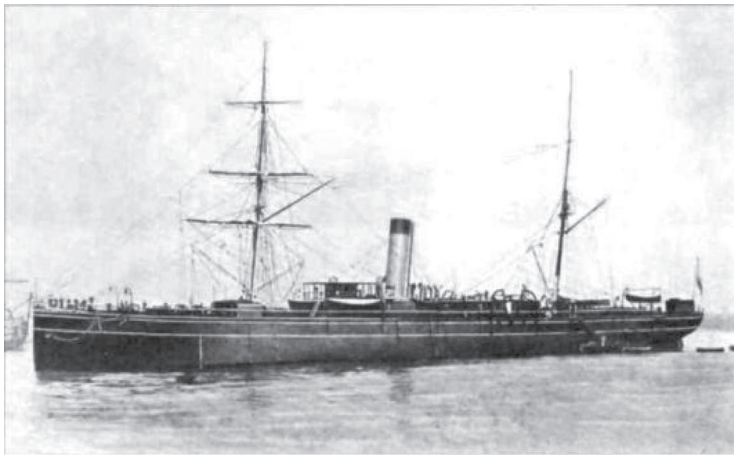

Рис. 9. Пароплав “Петербург”

Рис. 10. На борту пароплава “Петербург”

1889 року В. Л. Громашевський зі своєю родиною переселився з Миколаєва до Одеси, де його дружина Ганна Олександрівна (прибл. 1861 – 4*/17.06.1917, Одеса), випускниця знаменитого Смольного інституту, викладала в гімназії, заснованій А. І. Малиновською. У великій родині Громашевських було п'ятеро дітей – сини Борис (1884–1910), Лев (1887–1980, Київ)⁹ і Олександр (нар. 1889) та дочки Лідія (нар. 1891) і Віра (нар. 1894) (рис. 11). В Одесі Громашевські мешкали в будинку № 5 по вулиці Чорноморській. Після виходу у відставку В. Л. Громашевський працював представником Одеської контори Північного пароплавного товариства¹⁰, у справах якої він часто відвідував Крим [Командировочное удостоверение...], та був членом Одеського відділення Російського географічного товариства [Одесское отделение...]. В. Л. Громашевський жертвував гроші і книги на розвиток Одеського кадетського корпусу [Одесский кадетский корпус...]. Власний багаторічний досвід морський офіцер застосував для розробки пропозицій щодо можливості розвитку вантажних і пасажирських перевезень Північним пароплавним товариством (зокрема й на Чорному та Азовському морях) [Громашевский (b); Громашевский (c)] та задля читання лекцій про значення мореплавання [Громашевский (d)].

Рис. 11. В. Л. Громашевський (на задньому плані у формі морського офіцера) серед своєї родини. Одеса. 1899–1900 рр. [Громашевский (f)]

В. Л. Громашевський був помітним учасником українського національно-культурницького руху в Одесі на початку ХХ ст., що першим дослідив Олександр Музичко [Музичко 2016]. Він збирав українські прислів'я [Українські прислів'я...], ноти українських пісень [Список пьес и нот...], матеріали про діяльність українських літераторів [Збірка віршів...] і вчених, зоологічний та ботанічний матеріал, розмірковував про стан української драматургії¹¹. На початку ХХ століття В. Л. Громашевський відіграв важливу роль у розбудові всіх українських товариств Одеси ("Просвіта" [Протокол засідання...], "Український клуб", Музично-драматична спілка "Українська хата" [Музично-драматична спілка...]), керівником яких він і був. За особливі заслуги перед "Просвітою", як людину, що пожертвувала велику суму грошей на її розвиток, В. Л. Громашевського обрали довічним членом цього товариства, як і його сина Бориса. Разом з однодумцями В. Л. Громашевський налагодив поширення в Одесі провідних українських журналів "Киевская старина" [Громашевський (b)] та "Літературно-науковий вісник" [Громашевський (c)], газет "Громадська думка" і "Рада" та книжок [Громашевський (d)]. Серед тих, хто звертався за допомогою у видавничій справі, була й О. Косач (Пчілка), мати Лесі Українки [Косач...]. За сприяння В. Л. Громашевського в Одесі було засновано Благодійне товариство видання та поширення релігійно-моральних та просвітницьких книг українською мовою, яке мало прийти на допомогу духовному розвитку українського народу [Устав...].

Після розпаду Російської імперії й з початком Української революції в 1917 році В. Л. Громашевський докладно зусилля до українського національного відродження: він був губернiальним комісаром освіти Херсона в 1918 році, членом Управи Одеської міської ради в 1919 році [Посвідчення, видане Управою...], обстоював у 1919–1920 роках права українців Одеси на власну церкву. Крім того, у 1920-х роках В. Л. Громашевський працював у музеї природознавства в колишньому Воронцовському палаці [Удостоверение, выданное Громашевскому...], викладав українську мову в сільськогосподарському технікумі [Удостоверение, выданное Одеским...], читав лекції в сільських клубах [Посвідчення, видане Громашевському...], був членом Спілки працівників землі і лісу [Громашевский (a)]. 1928 року він передав у дар Музею українських діячів науки і мистецтва при Всеукраїнській академії наук свою колекцію [Музей...]. Власних дітей В. Л. Громашевський виховував в українському дусі, що насамперед стосувалося вивчення української мови та літератури. Збереглися його листи до дітей, які він завжди писав українською мовою¹².

У 1920-ті роки В. Л. Громашевський потрапив у скрутне становище і, як він сам пише, “що було таке, без чого можна обійтися – спродав, і перебуваю в стані, можна сказати, трагічним” [Громашевський (g)]. Скоріш за все, він був вимушений продати й орден Подвійного дракона. У ці ж роки В. Л. Громашевський переїхав до села Березівки Полтавської губернії (рис. 12, 13), ближче до землі своїх предків. Тут він купив хату та, можливо, отримав ділянку землі для садовини й шовківництва [Громашевський (a)].

У житті В. Л. Громашевського були і цікаві морські подорожі, і виховання дітей, і участь у розбудові українського національного руху, і захист православної віри, і важкі випробування в часи революції та громадянської війни. Відомостей про те, як завершилося життя В. Л. Громашевського, на сьогодні немає. Остання звістка – це отриманий ним лист від дочки Віри 20 серпня 1928 року [Кускова...]. На той час Василю Львовичу Громашевському було 72 роки. Завершити ж розповідь хотілося б словами голови ради хору с. Березівки, які якнайкраще зображають особистість видатного українця, кавалера китайського ордена: “Любий наш Дідусь! Твоя по-стать і Слово Правди пробудили нас любити Христа і його святий Заповіт...” [Голова ради...].

Рис. 12. Село Березівка на сучасній карті України

Рис. 13. Село Березівка (сучасне фото) [Село Березівка...]

¹ Щиро дякую доктору філологічних наук, провідному науковому співробітнику і завідувачу відділу Близького та Середнього Сходу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України О. О. Хамраю за те, що він звернув увагу автора на цей недосліджений документ.

² Офіційна назва Китаю до 1912 р.

³ Ямень з управління справами країн проіснував з 1861-го до 1901 року. Управлявся кабінетом з п'яти членів, головним із яких був великий князь Гун Айсіньгоро Ісінь. У підпорядкуванні в них було 24 секретарі, серед яких 8 належали до “Відомства військових таємниць” – верховного органу цінського уряду, а решта набиралися з різних міністерств Пекіна.

⁴ Детально про імператорський орден Подвійного дракона див.: [Goh 2012].

⁵ Айсіньгоро Ісінь, великий князь Гун (кит. 愛新覺羅·奕訢, 恭親王, 11 січня 1833 – 29 травня 1898) – маньчжурський аристократ, державний діяч Цінської імперії. У 1861 році він заснував і очолив Цзунлі ямень, що став де-факто цінським міністерством закордонних справ, а в 1862 році заснував Тунвеньгуань, у якому китайські студенти вивчали іноземні мови і західні науки. Айсіньгоро Ісінь був ініціатором і провідником курсу реформ, відомого як “Рух самопосилення”.

⁶ Щиро дякую за проведені текстологічні консультації Ши Яцзюню, доктору політичних наук, доценту Інституту європейських мов і культур Тяньцзінського університету іноземних мов, директору Інституту Конфуція Київського національного лінгвістичного університету.

⁷ Ним нагороджувалися заступники консулів та офіцери третього рівня.

⁸ Тут і далі зірочкою позначено дати за старим стилем.

⁹ Громашевський Лев Васильович (1887–1980) – видатний український радянський епідеміолог, розробник вчення про механізми передачі інфекції, оригінальної класифікації інфекційних хвороб, організатор системи санітарно-епідеміологічних станцій в СРСР. Академік АМН СРСР, заслужений діяч науки УРСР, Герой Соціалістичної Праці. З 1983 року київський Інститут епідеміології, мікробіології та паразитології названий його ім'ям. Цікаво, що на початку своєї лікарської діяльності Л. В. Громашевський брав участь у боротьбі з епідеміями чуми в Маньчжурії. Слід зазначити, що Лев Васильович не поділяв християнської віри та українських просвітницьких прагнень свого батька, бо ще за студентських часів приєднався до більшовиків. Батько, у свою чергу, вважав цей вибір сина помилкою, з чим погоджувалася його донька Віра [Кускова...].

¹⁰ Північне пароплавне товариство було відкрите 15 жовтня 1900 року з метою встановлення пасажирських та вантажних перевезень. Було одним з найбільших пароплавних товариств на Балтиці в дореволюційній Росії. Засновниками Північного пароплавного товариства виступили таємний радник В. М. Рейтц, датський королівський генеральний консул П. П. Берг, спадковий почесний громадянин Р. І. Паллізен і Санкт-петербурзький 1-ї гільдії купець П. Г. Мерк. Пароплави товариства здійснювали регулярні рейси між портами Чорного моря та Далеким Сходом, а також на чорноморсько-балтійських і балтійсько-чорноморсько-азовських лініях. Товариство брало активну участь у перевезенні емігрантів з Росії до Південної Америки, Англії, Канади тощо.

¹¹ Йдеться про записку відомому київському літературознавцеві В. Науменку [Громашевський (є)].

¹² Див. фонд 182 Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

ЛІТЕРАТУРА

Голова ради [хору] с. Березівки – [Громашевському Василю Львовичу]. Лист, 31.XII.1925 р. з с. Березівки до [...] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 104.

Громашевские: Надежда Ивановна и Лев [...] – родные Громашевского Василия Львовича // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 299.

Громашевский Василий Львович (а). Личные документы: паспорт, книжка члена союза работников земли и леса и пенсионная. 1906–1917 г. // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 1–3.

[Громашевский Василий Львович] (b). [О возможностях развития грузовых и пассажирских перевозок Северным пароходным обществом]. [Записка]. Черновик // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 10.

[Громашевский Василий Львович] (c). [О возможностях развития грузовых и пассажирских перевозок Северным пароходным обществом на Черном и Азовском морях]. [Записка]. Машинопись // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 11.

[Громашевский Василий Львович] (d). [О значении мореплавания]. [Лекция]. Машинопись // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 12.

Громашевський Василь Львович (a). – Березівській сільраді. Заява з проханням виділити йому ділянку землі для садовини й розведення шовківництва. [20-ті рр. XX ст.] с. Березівка // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 34.

Громашевський В[асиль] Л[ьвович] (b). – До книгарні [журналу “Киевская старина”] / Листи з проханням прийняти передплату на журнал та книжки. 14 лютого – // 1904 р. з Севастополя до [Києва] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 23–24.

Громашевський Василь [Львович] (c). – До редакції “Літературно-наукового вісника”. Лист. [1902–1903 рр.] Чернетка. 3 // до Львова // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 25.

Громашевський В[асиль] Л[ьвович] (d). – [Книгарні Наукового товариства ім. Шевченка]. Листи: 17[30] вересня 1903–/1904–5 рр. / з // до [Львова] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 26–27.

Громашевський Василь Львович (e). – [Науменку] Володимиру Павловичу. Лист про стан української драматургії і засоби створення заохочувальних премій. Рукопис. 3 Одеси до Києва // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 129.

[Громашевський Василь Львович (f) серед своєї родини. Одеса. 1899–1900 рр.] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 298.

[Громашевський Василь Львович] (g). – [...] Тимофію Микитовичу. Лист [...] Чернетка з [Березівки] до [Одеси] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 131.

Збірка віршів укр. письменників: П. Куліша, Я. Щоголева, С. Руданського, О. Афанасьєва, В. Мови, В. Александрова, І. Манжури, О. Пчілки, О. Федьковича, В. Самійленка, М. Старицького, Б. Грінченка, Л. Глібова, І. Франка, Лесі Українки та ін. // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 270.

Імператорський “Орден Подвійного дракона” третього ступеня другого класу (порядковий номер 970), присвоєний 13 квітня 1898 року, вручений 14 червня 1898 року капітану другого рангу Російського Добровільного флоту В. Л. Громашевському // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 74, оп. 61.

Капустин Д. Вахтенный журнал парохода “Петербург”. Документ біографії // *Нева*, 2010, № 11.

Командировочное удостоверение, выданное Громашевскому В. Л. Северным пароходным обществом (Одесская контора) для поездки в Крым по делам общества. 4 октября 1906 г. Одесса. Машинопись // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 5.

Косач Ольга [Пчілка] – Громашевському Василю Львовичу. Лист [...] з Києва до [Одеси] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 220.

Кускова Вера Васильевна – дочка – [Громашевському Василю Львовичу] Письма: 28 июня – 20 августа 1928 г. из Ленинграда в [с. Березовку, Полтавской губ.] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 222–223.

Музей Українських діячів науки і мистецтва Українськ. акад. наук – [Громашевському] Василю Львовичу. Лист з повідомленням про прибуття його власної колекції до музею і висловлюванням подяки за цей дар. Машинопис. Київ, 16.VII.1928 р. // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 105.

Музичко О. Одеські українські націєтворці “другого плану” кінця XIX – початку XX століть: Василь Громашевський, Василь Чудновцев та Антін Крижанівський // **Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів**. Львів, 2016.

Музично-драматична спілка “Українська хата” – Громашевському В[асилию Львовичу]. Запрошення на відкриття “Української хати” та інші музичні вечори. [1913–1915 pp.] [Одеса] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 92–94.

Одесские новости, 1906, 2 июля.

Одесский кадетский корпус. Директор – Громашевскому В[асилию] Львовичу. Благодарственное письмо за внимание и заботливость к кадетам корпуса. 7 июля 1904 г. Одесса. Машинопись // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 69.

Одесское отделение Русского географического общества – Громашевскому В[асилию] Л[ьвовичу] приглашение принять участие в заседании общества. Открытка. Машинопись. Одесса, [26.XII.1913] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 97.

Посвідчення, видане Громашевському В. Л. Циглерівською сільрадою. 3 вересня 1925 р. // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 9.

Посвідчення, видане Управою Одеської Міської Української Ради Громашевському В. Л. та іншим про уповноваження їх прохати допомоги одеському громадянству. 3 квітня 1919 р. Оригінал. Одеса // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 6.

[Протокол засідання правління товариства “Просвіта” та інші замітки] [1909 р.] [Одеса]. Чернетки // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 71.

Родословная книга дворян Киевской губернии за 1885–1894 гг., часть 2. 1885–1894 гг. 284 л. // **Державний архів Київської області**, ф. 782, оп. 2, д. 436.

Село Березівка Гребінківського району // **Міський сайт Гребінки**. URL: http://www.grebenka.com/index/berezivka_berezovka_berezivska_silka_rada_grebinkivskij_rajon_poltavska_oblast/0-40 (дата звернення: 7.06.2018).

Слабченко М. К истории малорусских дворянских родов // **Труды Полтавской ученой архивной комиссии**. Вып. 14. Полтава, 1916.

Список пьес и нот, пожертвованных В. Л. Громашевским музыкально-драматическому кружку “Українська хата”. Рукопис, Одесса, [1912–1913 гг.] // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 90.

Удостоверение, выданное Громашевскому Василию Львовичу профкомом общества “Югоклимат” о проживании его при музее природоведения [бывшем Воронцовском дворце]. 20 января 1924 г. // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 8.

Удостоверение, выданное Одесским губкомом профобразования Громашевскому В. Л. в том, что он состоит в должности преподавателя украинского языка в с/х техникуме. 17 августа 1921 г. Одесса // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 7.

[Українські прислів'я]. Зібрав Громашевський Василь Львович // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 21.

Устав благотворительного Общества издания и распространения религиозно-нравственных и просветительных книг на украинском языке [начало XX века], [Одесса]. Машинопись с правкой // **Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**, ф. 182, оп. 272.

Goh G. **Order of the Double Dragon: Imperial China's Highest Western Style Honour 1882–1912**. Brookvale, 2012.

Krupp Director Carl Menshausen – an award document for the Imperial Chinese Order of the Double Dragon 1896 // **Hermann historica**. URL: https://www.hermann-historica.de/en/1/146403/krupp_director_carl_menshausen_-_an_award_document_for_the_imperial_chinese_order?aid=148&Lstatus=0&ord=result_d&currentpos=42 (дата звернення: 23.05.2018).

REFERENCES

- “Holova Rady /khoru/ s. Berezivky – /Hromashevs”komu Vasylyu L”vovychu/. Lyst, 31. XII.1925 r. z s. Berezivky do /.../”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 104.
- “Gromashevskiy: Nadezhda Ivanovna i Lev /.../ – rodnyye Gromashevskogo Vasiliya L”vovicha”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 299.
- “Gromashevskiy Vasiliy L”vovich (a). Lichnyye dokumenty: pasport, knizhka chlena soyuza robotnikov zemli i lesa i pensionnaya. 1906–1917 g.”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 1–3.
- “/Gromashevskiy Vasiliy L”vovich/ (b). /O vozmozhnostyakh razvitiya gruzovykh i passazhirskikh perevozok Severnym parokhodnym obshchestvom/. /Zapiska/. Chernovik”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 10.
- “/Gromashevskiy Vasiliy L”vovich/ (c). /O vozmozhnostyakh razvitiya gruzovykh i passazhirskikh perevozok Severnym parokhodnym obshchestvom na Chernom i Azovskom moryakh/. /Zapiska/. Mashinopis’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 11.
- “/Gromashevskiy Vasiliy L”vovich/ (d). /O znachenii moreplavaniya/. /Lektsiya/. Mashinopis’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 12.
- “Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich (a). – Berezivskiy sil”radi. Zayava z prokhannyam vydity yomu dilyanku zemli dlya sadovyny y rozvedennya shovkivnytstva. /20-ti rr. XX st./ s. Berezivka”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 34.
- “Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich/ (b). – Do knyarni /zhurnalu ‘Kiyevskaya starina’/ Lysty z prokhannyam pryynyaty peredplatu na zhurnal ta knyzhky. 14 lyutoho – / / 1904 r. z Sevastopolya do /Kyyeva’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 23–24.
- “Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich/ (c). – Do redaktsiyi ‘Literaturno-naukovoho visnyka’. Lyst. /1902–1903 rr./ Chernetka. Z / / do L”vova”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 25.
- “Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich/ (d). – /Knyarni ‘Naukovoho tovarystva im. Shevchenka’/. Lysty: 17/30/ veresnya 1903–/1904–5 rr. / z / / do /L”vova’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 26–27.
- “Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich (e). – [Naumenko] Volodymyru Pavlovychu. Lyst pro stan ukrayins”koyi dramaturhiyi i zasoby stvoryvannya zaokhochuval”nykh premiy. Rukopys. Z Odesy do Kyyeva”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 129.
- “/Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich (f) sered svoeyi rodyny. Odesa. 1899–1900 rr./”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 298.
- “/Hromashevs”kyy Vasyly L”vovich/ (g). – /.../ Tymofiyu Mykytovychu. Lyst /.../ Chernetka z /Berezivky/ do /Odesy’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 131.
- “Zbirka virshiv ukr. pys”mennyykiv: Kulisha, Ya. Shchoholyeva, S. Rudans”koho, O. Afanas”yeva, V. Movy, V. Aleksandrova, I. Manzhury, O. Pchilky, O. Fed”kovycha, V. Samiylenko, M. Staryts”koho, B. Hrinchenko, L. Hlibova, I. Franka, Lesi Ukrayinky ta in.”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 270.
- “Imperators”kyy ‘Orden Podviynoho drakona’ tret”oho stupenya druhoho klasu (poryadkovyy nomer 970), prysvoeny 13 kvitnya 1898 roku, vrucheny 14 chervnya 1898 roku kapitanu druhoho ranhu Rosiys”koho Dobrovil”noho flotu V. L. Hromashevs”komu”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 74, op. 61.
- Kapustin D. (2010), “Vakhtenny zhurnal parokhoda ‘Peterburg’. Dokument biografii”, in *Neva*, No. 11, pp. 212–59. (In Russian).
- “Komandirovochnoye udostovereniye, vydannoye Gromashevskomu V. L. Severnym parokhodnym obshchestvom /Odesskaya kontora/ dlya poyezdki v Krym po delam obshchestva. 4 oktyabrya 1906 g. Odesa. Mashinopis’”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 5.

“Kosach Ol’ha /Pchilka/ – Hromashevs”komu Vasylyu L’vovychu/ Lyst /.../ z Kyieva do / Odesy””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 220.

“Kuskova Vera Vasil’yevna – doch’ – /Gromashevskomu Vasiliyu L’vovichu] Pis’ma: 28 iyunya – 20 avgusta 1928 g. iz Leningrada v /s. Berezovku, Poltavskoy gub./”, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 222–223.

“Muzei Ukrayins’kykh diyachiv nauky i mystetstva Ukrayins’k. akad. nauk – /Hromashevs”komu/ Vasylyu L’vovychu. Lyst z povidomlenniam pro prybuttya yoho vlasnoyi kolektsiyi do muzeyu i vyslovlyuvanniam podyaky za tsey dar. Mashynopys. Kyiv, 16.VII.1928 r.””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 105.

Muzychko O. (2016), “Odes’ki ukrayins’ki natsiyetvortsii ‘druhoho planu’ kintsya XIX – pochatku XX stolit’”: Vasyly Hromashevs’kyi, Vasyly Chudnovtsev ta Antin Kryzhanivskyy”, in V. M. Burdulanyuk [at all], Ye. N. Prystupa (Ed.), *Humanitarni dystsypliny u navchal’no-vykhovnomu protsesi vyshchykh navchal’nykh zakladiv: [zb. nauk. st.]*, Soroka P. B., L’vivskyy derzh. un-t fiz. kul’tury, Kaf. humanitarnykh dystsyplin, Issue 5, Lviv, pp. 119–36. (In Ukrainian).

“Muzychno-dramatychna spilka ‘Ukrayins’ka khata’ – Hromashevs”komu Vasylyu L’vovychu/ Zaproshennya na vidkryttya ‘Ukrayins’koyi khaty’ ta inshi muzychni vechory. /1913–1915 rr./ / Odesa””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 92–94.

Odesskiye novosti (1906), July 2. (In Russian).

“Odesskiy kadetskiy korpus. Direktor. – Gromashevskomu Vasylyu L’vovichu. Blagodarstvennoye pis’mo za vnimaniye i zabolivost’ k kadetam korpusa. 7 iyulya 1904 g. Odessa. Mashinopis’”, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 69.

“Odesskoye otdeleniye Russkogo geograficheskogo obshchestva – Gromashevskomu Vasylyu L’vovichu/ priglasheniye prinyat’ uchastiye v zasedanii obshchestva. Otkrytka. Mashinopis’. – Odessa, /26.XII.1913””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 97.

“Posvidchennya, vydane Hromashevs”komu V. L. Tsyhlerivskoyu sil’radoyu. 3 veresnya 1925 r.””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 9.

“Posvidchennya, vydane Upravoyu Odes’koyi Mis’koyi Ukrayins’koyi Rady Hromashevs”komu V. L. ta inshym pro upovnovazhennya yikh prokhaty dopomohy odes’komu hromadyanstvu. Z kvitnya 1919 r. Oryhinal. Odesa””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 6.

“/Protokol zasidannya pravlinnya tovarystva ‘Prosvita’ ta inshi zamitky/ /1909 r./ /Odesa/ Chernetky””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 71.

“Rodoslovnaya kniga dvoryan Kiyevskoy gubernii za 1885–1894 gg. chast’ 2. 1885–1894 gg. 284 l.””, in *Derzhavnyy arkhiv Kyivskoy oblasti*, f. 782, op. 2, delo 436.

“Selo Berezivka Hrebinkivskoy rayonu””, available at: www.grebenka.com/index/berezivka_berezovka_berezivska_silkska_rada_grebinkivskij_rajon_poltavska_oblast/0-40 (accessed June 7, 2018). (In Ukrainian).

Slabchenko M. (1916), “K istorii malorusskikh dvoryanskikh rodov””, in Vasilenko V. I. (Ed.), *Trudy Poltavskoy uchenoy arkhivnoy komissii*, Issue 14, Poltava, pp. 229–34. (In Russian).

“Spisok p’yes i not, pozhertvovannykh V. L. Gromashevskim muzykal’no-dramaticheskomu kruzhku ‘Ukrains’ka khata’. Rukopis, Odessa, /1912–1913 gg./”, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 90.

“Udostovereniye, vydannoye Gromashevskomu Vasiliyu L’vovichu profkomom obshchestva ‘Yugoklimat’ o prozhivanii ego pri muzeye prirodovedeniya /byvshem Vorontsovskom dvortse/ 20 yanvarya 1924 g.””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 8.

“Udostovereniye, vydannoye Odesskim gubkomom profobrazovaniya Gromashevskomu V. L. v tom, chto on sostoit v dolzhnosti prepodavatelya ukrainskogo yazyka v s/kh tekhnikume. 17 avgusta 1921 g. Odessa””, in *Instytut rukopysu Natsional’noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads’koho*, f. 182, op. 7.

“/Ukrayins”ki prysliv”ya/. Zibrav Hromashevs”kyu Vasyl” L”vovych”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 21.

“Ustav blagotvoritel’nogo Obshchestva izdaniya i rasprostraneniya religiozno-nravstvennykh i prosvetitel’nykh knig na ukrainskom yazyke /Nachalo XX veka/, /Odessa/, Mashinopis’ s pravkoy”, in *Instytut rukopysu Natsional”noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads”koho*, f. 182, op. 272.

Goh G. (2012), *Order of the Double Dragon: Imperial China’s Highest Western Style Honour 1882–1912*, Brookvale.

Krupp Director Carl Menshausen – an award document for the Imperial Chinese Order of the Double Dragon 1896, available at: www.hermann-historica.de/en/l/146403/krupp_director_carl_menshausen_-_an_award_document_for_the_imperial_chinese_order?aid=148&Lstatus=0&ord=r_esult_d&currentpos=42 (accessed May 23, 2018).

**Свідоцтво про нагородження імператорським “Орденем Подвійного дракона”:
невідоме джерело з фонду Інституту рукопису
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського**

В. О. Киктенко

У статті досліджується виявлений у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського не описаний раніше документ – свідоцтво про нагородження імператорським “Орденем Подвійного дракона”. В результаті проведеного аналізу вдалося встановити, що імператорський “Орден Подвійного дракона” третього ступеня другого класу (порядковий номер 970) було присвоєно 13 квітня 1898 року, а 14 червня 1898 року вручено капітану другого рангу Російського добровільного флоту В. Л. Громашевському (格羅瑪捨費斯齊, *Géluómǎshěfèisīqí*). Також у документі зазначено, що прохання до імператора про нагородження було подане великим князем Гуном, главою Яменя з управління справами країн Дайцінської імперії. Зазначено, що офіцер В. Л. Громашевський нагороджується за надану допомогу або благодійність. Скоріш за все, В. Л. Громашевський був одним із перших підданих Російської імперії, нагороджених “Орденем Подвійного дракона”. Василь Львович Громашевський (1856–?) – представник старого українського козацького роду, морський офіцер та помітний учасник українського національно-культурницького руху в Одесі початку ХХ ст.

Ключові слова: Китай, Росія, Україна, свідоцтво, орден, офіцер, Добровільний флот

**Свидетельство о награждении императорским “Орденем Двойного дракона”:
неизвестный источник из фонда Института рукописей
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского**

В. А. Киктенко

В статье исследуется обнаруженный в фондах Института рукописей Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского не описанный ранее документ – Свидетельство о награждении императорским “Орденем Двойного дракона”. В результате проведенного анализа удалось установить, что императорский “Орден Двойного дракона” третьей степени второго класса (порядковый номер 970) был присвоен 13 апреля 1898, а 14 июня 1898 вручен капитану второго ранга Российского добровольного флота В. Л. Громашевскому (格羅瑪捨費斯齊, *Géluómǎshěfèisīqí*). Также в документе указано, что прошение к императору о награждении было подано великим князем Гуном, главой Яменя по управлению делами стран Дайцинской империи. Отмечено, что офицер В. Л. Громашевский награждается за оказанную помощь или благотворительность. Скорее всего, В. Л. Громашевский был одним из первых подданных Российской империи, награжденных “Орденем Двойного дракона”. Василий Львович Громашевский (1856–?) – представитель старого украинского казацкого рода, морской офицер и видный участник украинского национально-культурного движения в Одессе в начале ХХ в.

Ключевые слова: Китай, Россия, Украина, свидетельство, орден, офицер, Добровольный флот

Стаття надійшла до редакції 27.06.2018